

UOT-811.512.162

Səhifə: 134-139

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2023.1.134>

Məhəmməd Vəliyev
Gəncə Dövlət Universiteti
muhammedveliyev@mail.ru

ANALİTİK FEİLLƏRDƏ DAYAQ SÖZ VƏ ONUN MƏNŞƏ MƏNZƏRƏSİ

Açar sözlər: analitik feil, leksik məna, birinci komponent, alınma sözlər, dayaq söz

Ключевые слова: аналитический глагол, лексическое значение, первый компонент, заимствованные слова, основные слова

Key words: analytic verb, lexical meaning, first component, borrowed words, baisi word

Analitik feillər, feilin quruluşundan bəhs edilən tədqiqatlarda səthi də olsa müxtəlif istilahlər “mürəkkəb feillər” [13], “perifrastik feillər” [7] altında istər tədqiqata cəlb edilmişdir.

Müşahidələr göstərir ki, bu tədqiqatlarda biri-birindən fərqli və oxşar mülahizələr irəli sürülsə də analitik feilin tərkibinin ən azı iki müxtəlif dil elementindən təşkil olunması barədə mülahizə mübahisəsiz qəbul edilir. Analitik feillər leksik tərkibcə iki hissədən ibarətdir: əsas və feilyaradıcı köməkçi elementdən. Əsas hissə adətən feili elementin önündə işlənir. Birləşmənin bütün semantiksının formalaşmasında bu hissə də başlıca rol oynayır.

Türkoloji ədəbiyyatda analitik feillərin leksik hissəsi müxtəlif adlar altında qeyd edilir: “əsas hissə” [15], “əsas komponent” [12], “birinci komponent” [13, 18] “əsas söz” [15] və s. Qeyd edək ki, bu nominasiyalar analitik feillərin leksik-qrammatik vasitələrini tam əks etdirmir. Belə ki “əsas hissə”, yaxud “əsas komponent” adlandırmaq həqiqətə uyğun deyil. Ona görə ki, termin bir qrup sözü, ancaq əsas hissəni əhatə edir. Bundan başqa, analitik feil üçün əsas rola malik olan digər nitq hissələri (məsələn, zərf, təqlidi sözlər, nidalar və s.) kənarda qalır. Qəzənfər Kazımov da adların (isim, sifət, say və əvəzliliklərin), məsdərlərin, zərflərin, ədatların, nidaların feillərlə birləşməsi yolu ilə düzələn mürəkkəb feillərin bir növünün də “ol”, “et”, “elə” feilləri olduğunu göstərir. [8, 200]

“Birinci komponent”, “birinci hissə” nominasiyaları da düzgün sayıla bilməz. Çünki bu terminlər ancaq hissənin formal əlamətlərini ehtiva edir. Bu, sadəcə olaraq analitik feillərin tərkibi və sıradə tutduğu yerlə bağlıdır. Halbuki poeziya dilində, eləcə də, bədii nəsrələrdə analitik feilləri əmələ gətirən “tərəflərin” yerləri bədii ifadə üsulu kimi inversiya oluna bilər. Məsələn, *Söyüşlərdə şeirini etdilər sə daşqalaq; Lakin sənə döyüşdə oldu məsləkin dayaq (S.Rüstəm)*. Nümunədən də görüldüyü kimi, *daşqalaq etmək* feilinin komponentləri yerini dəyişmişdir və burada heç cürə “birinci komponent”i – “*etmək*” feilini analitik feilin leksik hissəsi kimi qəbul etmək olmaz. Burada leksik hissə “*daşqalaq*” sözüdür və mənası “*üzərinə daş yığmaqla, başa basma üsulu ilə cəzalandırma*”dır.

Analitik feillər öz quruluşuna görə yox, xüsusi leksik vahid kimi, öz formalaşma vasitələrinə görə düzəltmə (mürəkkəb yox) feillərə yaxındır, onun hissələri isə nəinki leksemlərlə, morfemlərlə daha çox funksional yaxınlıq yaradır. Bu cəhətdən analitik feilin birinci hissəsini belə adlandırmaq lazım gəlir, «*düzəltmə feil və onun əsası*». Burada da həmin ifadə analitik feili demək olar qəti olaraq ifadə edə bilmir. Məsələn, *daşbaş eləmək: İki kisə daşbaş eləyib satdırmaq və bostanın xeyrindən feyzyab olmaq iştahasında idi. (Mir Cəlal)* Burada leksik hissə “*daşbaş*” sözüdür. Leksik hissənin mənası “*qeyri-qanuni, əyri yollarla əldə edilən qazanc, gəlir*” deməkdir. Lakin özündə hərəkət məzmununu ehtiva etsə də təkliddə sırf ismi xüsusiyyətləri ilə işləndikdə feil kimi funksionallaşa bilmir və mütləq feil formalaşdırıcı köməkçi hissənin (“*etmək*”, “*olmaq*”) işlədilməsinə ehtiyac duyulur. Və yaxud *yürüş etmək: Şah İsmayıl şimaldan yürüş etdi (F.Kərimzadə); Dədə Qorqudda: Kalın Oğuzün üstünə yürüyüş etdi (KDQ)*

Analitik feillərdə konstruksiyanın bütünlükdə mənası leksik yükün daşıyıcısı olan hissə üzərindən formalaşır və bu hissə hər zaman özündə iş, hal, hərəkət, vəziyyət məzmunu ehtiva edir. Belə demək mümkünsə, bir növ məsdər xüsusiyyətinə malik olur. Köməkçi hissə isə həmin bu “məsdər”in məhz feil yönü ilə funksionallaşmasına xidmət edir. Bir növ bu adlar analitik feildə ümumi semantikanın formalaşmasında “dayaq” rolunu oynayır və bu “dayaq” söz sırasının yerini dəyişməsindən asılı olamayaraq öz məzmununu itirmir. Buna görə də biz analitik feilin əsas tərəfinin məhz “dayaq söz” adlandırılmasını müdafiə edirik.

Tədqiqatçılar analitik feil yaradıcılığını bir neçə qrupa ayırırlar: 1) feildən adlar (hərəkət və vəziyyət mənası); 2) infinitiv (məsdər); 3) -lik (lıq) şəkilçili düzəltmə adlar; 4) Zərf; 5) Müəyyənlik bildirən əvəzlik; 6) Nida [15, 124]

Analitik feillərin birinci komponent və ya dayaq söz müxtəlif sözlərdən təşkil olunma bilər.

1) –lıq⁴ şəkilçisi vasitəsi ilə isimdən (adlardan) ibarət ola bilər. Məsələn, *halalılıq etmək, müəllimlik etmək, qaravulluq etmə, diktatorluq etmək və s.* “Müəllimlik etmək” başqadır, “müəllim olmaq” başqa... (*Şərq qapısı qəzeti* (9 yanvar 2023)) *Qədir bir müddət qaravulluq eylədi* (*Mir Cəlal*).

Onu da qeyd etmək ki bu sözlər vasitəsi ilə formalaşan analitik feillərdə köməkçi feil mövqeyində ancaq “*etmək (eyləmək)*” feili işlənir.

2) arxaik sözlərdən ibarət olur. Məsələn, *yasak etmə, qaravulluq etmə və s.* *Aruz Depegözü döydi, sögdi, yasak eyledi, eslemedi (KDO). Evini gördü, Oğuzdan köç eyledi, karavulluq eyledi (KDO)* “*Yasak*”, “*karavulluq*” sözləri arxaik sözlərdir.

3) təklikdə işləmə bilməyən və yaxud təklikdə işləndikdə feil kimi funksionallaşma bilməyən və intensivlik bildirən sözlərdən ibarət olur: *didim-didim etmək, etmə (didmək), didik-didik etmək, parça-parça etmək, tikə-tikə etmək və s.* *Evdə xanım Balacayevanın gözetçiliyi, burada da belə iti dırnaqların uzanması onun ürəyini didim-didim elədi.* (*S.Rəhimov*)

4) təqlidi sözlərdən ibarət olur: *şaraq-şaraq etmək, tıq etmə, gup-gup etmək, tıp-tıp etmək və s.* *Ürəyim gup-gup edir, de görüm, neyləmişəm (T.Elçin)*

Belə analitik feillər tarixən də intensiv işlənmişdir: Məsələn, *Mən ölsəm sən büti-şəngül sürəhi etmə qül-qül; Nə qül-qül, qül-qülü-badə, nə badə, badəyi-əhmər (İ.Həsənoğlu) Hərdəm ürəyim qılırdı tib-tib; Canım nihəvəs edərdi kup-kup (Dəhnamə: 25)*

5) nidalardan ibarət olur. Məsələn, *ah etmək, ha-vay etmək, bəh-bəh etmək və s.* *Yeni məhbus uzun müddət ah-vay etmiş, ... düşdiyü yerdə yatıb qalmışdı.* (*M.İbrahimov*) *Əğyar əlidən ah edərəm hər nəfəs, vəli; Cövri həmişə aşıqi-miskənə yar edər (Nəsimi) Ah eylədiyim sərvə xuramanın üçündür (Füzuli) Ah eylədiyim nəqqaşəyiqəlyanın üçündür (M.Ə.Sabir)*

6) “Güman”, “yəqin”, “xülasə” kimi modal sözlərdən. Bu sözlər analitik feillərin birinci tərəfində isim kimi də işləmə bilər. Məsələn, *güman etmək, yəqin etmək, xülasə etmək, zənn etmək və s.* *Zənn etmə bu yerə qayıdam bir də; Gedirəm qəlbimdə eşqin həsrəti (M.Mirnasiboğlu)*

Sadəcə, modallıq funksiyasını yerinə yetirdiyi üçün biz modal sözləri də bu qrupa aid edirik.

7) Müxtəlif leksik vahidlər analitik feillərdə dayaq söz kimi funksionallaşır.

Analitik feillərin leksik hissəsi müasir dövrdə də çox hallarda alınma sözlərdən qurulur. Hesablamalara görə bu strukturu əsasən alınma sözlər təmin edir. Alınmalar daha çox ərəb, fars sözlərindən ibarətdir.

Məlumdur ki, alınmalar hər hansı bir dilin lüğət tərkibini zənginləşdirir. Ərəb və fars dilləri ilə Azərbaycan dilinin arasında olan əlaqələr, coğrafi yaxınlıq, iqtisadi, mədəni və s. bağlılıq, həmçinin ekstralinqvistik amillər nəticəsində analitik feillərin tərkibinə öz təsirini göstərmiş, tərkibdə başqa dillərin vahidləri işlənmişdir. Analitik feillərin leksik tərkibində alınma sözlərin böyük rolu vardır.

Müasir Azərbaycan dilində analitik feillərin birinci leksik hissəsi (dayaq sözlər) türk, fars və ərəb mənşəli sözlərdən qurulur.

Türk mənşəli dayaq sözlər. Müasir Azərbaycan dilində işədilən analitik feillərdə dayaq sözlərin əksəriyyəti ərəb və fars dillərindən keçən leksik vahidlərdən təşkil olunsalar da bu hissədə türk mənşəli sözlərin də rolu böyükdür. Analitik feillərdə dayaq söz mövqeyində türk mənşəli sözlərin işlənməsinə hələ tarixi mənbələrdə rast gəlmək olur. Məsələn, Mahmud Kaşğari

“Divan”ında “*kılmək*” (“*etmək/eyləmək*”, *qılmaq*), “*bolmaq*” (“*olmaq*”) köməkçi feillərinin müxtəlif türk mənşəli feillərə artırılması ilə düzələn analitik feillər vardır: *kop kıldı – ol məni körüp kop kıldı (o məni görüb çox sevindi)* [2, 129] *kor (ziyan)// ər kor kıldı (adam ziyan elədi)* [2, 130] *çamı (gurultu, bağırtı // çoğu çamı kıldı ((o) səs-küy qopardı) yap-yup (hiylə, al)//yap-yup kıldı (hiylə qıldı (etdi)*

Soruğ (sorma,sorğu, itki axtarma)//soruğ kıldı (itən şeyi axtarma, yetikləmə). Burada “*sor*” feilinə –uğ şəkilçisini artırmaqla soruğ ismi əmələ gəlmişdir. Bu söz feildən düzələn isim kimi ehtivasında hərəkət məzmunu da daşıyır. [1, 109]

Karğış kıl umalar (Qarğış edər qonaqlar) [1, 152] Analitik feildə dayaq söz “*qarğış*” “*qarğamaq*” feilinə –ş (qarğı+ş) morfoloji göstəricisi artırmaqla yaranmış addır.

Ökünç (peşmanlıq)//ol anqar ökünç kıldı (o, ona peşman oldu) [2, 130]

Pus//kök pus boldı (göyün üzü örtüldü, qaraldı) [2, 132]

Tun(dincəlmə, rahatlıq)//könqül tun boldı (könül rahatlıq tapdı) [2, 142]

Yuş (sıxışma)//bodhun yuş boldı (xalq sıxışdı) və s. [2, 12]

Və yaxud Kitabı-Dədə Qorqud dastanında: *Yürüyüş/ yürüş et: Senin oğlun kür kopdu, ercel kopdu...kalın Oğuzun üstüne yürüyüş etdi* (KDQ)

Savaş et: arxaik feil sav (müasir ədəbi dilimizdə *sov(maq) feli*) - sava+ş isim düzəldən şəkilçidən ibarətdir: *Oğlan kırk yigidin boynuna aldı, at depdi, ceng və savaş etdi* (KDQ)

Yasak eylə. Yasaq-qadağa. *Yas-yasa-* arxaik feil və *-aq,-q* isim düzəldən morfoloji göstəricisi əlavə edilməklə *yasak* ismi əmələ gəlmişdir: *Aruz Depegözü döydi, yasak eyledi. Yasak eylemişlerdi tutsak olduğun oğlandan saklardı* (KDQ).

Belə analitik feillərin eləsi də var ki, müasir ədəbi dil üçün xarakterik sayılmasa da *Tuş etmək, tuş olmaq/tuş kıl*. Qarşılaşmaq anlamında. Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində də istifadə olunur. Məsələn, *tuş kılmaq* feili: *Bir kurda tuş oldu*. Feilin kökü “*tut*”-tu+ş.. *Tu-* feilinin qədim abidələrdə mənası “*örtmək*”, “*yummaq*”dır. Bu feilə –*laş* feil əmələ gətirən şəkilçini də artırmaq olur: *tuşlaş*-sinkretik səciyyəlidir, qarşılaşmaq anlamında istifadə olunur. *Onlar tuşlaşdılar* (yəni qarşılaşdılar, görüşdülər)

Müasir Azərbaycan ədəbi dilində də birinci tərəfi türk mənşəli sözlərdən ibarət olan xeyli sayda analitik feillər vardır: *gediş etmək, savaş etmək, alver etmək; çıxış etmək; tanış etmək, köç etmək və s. Ellər köç eyləmiş, sürülər gəlmiş; Qoynunda bir quzu səsi yüksəlmiş (M.Müşfiq); Köç edib yaylağa ellər, obalar; Bulaqlar başına min bir can gələr (Aşıq Şəmşir)*.

Belə adlar əslində ikili xüsusiyyətə malik sözlər olur. Yəni ehtivasında həm feilin, həm də ismin xüsusiyyətlərini daşıyır. Analitik feillərin tərkibində isə feillik xüsusiyyətləri ön plana çıxır. Analitik feilin köməkçi elementi (“*etmək*”, “*olmaq*”, “*qılmaq*”) isə həmin sözün məhz feil kimi funksionallaşmasına xidmət edir.

Bundan əlavə feilə aid bu və ya digər qrammatik kateqoriyaların ifadə olunmasına xidmət edən analitik formalar da var ki, onlarda dayaq söz feillərdən təşkil olunur. Belə analitik formaların modeli *feil+feil* şəklində olur. Ümumiyyətlə, bu formalarda dayaq söz mövqeyində istənilən quruluşa malik feil işləyə bilər: *oxumağa başlamaq, oxumalı olmaq, məcbur etməyə başlamaq, yarışa durmaq və s. Od vürməyə, qabda su daşa bilməz; Quş da tək qanadla dağ aşma bilməz; Köşüyün ikisi çöldə də yanar, Biri ocaqda da alışa bilməz. Dostların qəlbidir yurdum, məskənim; Ürəkdə bir nisgil gərək olmasın. (B.Vahabzadə) Qəməmlə sevincim durub yarışa (M.Aslan) və s.*

Sözgedən analitik feillərdə dayaq söz mövqeyində feil işləndiyi və feillərin də əsl öz sözlərimiz olduğu üçün leksik hissənin əsl türk mənşəli sözlərdən və ya hibrid şəkildə formalaşan birləşmələrdən təşkil olunduğunu söyləyə bilərik.

Dilimizə az da olsa rus-Avropa dilindən keçən və analitik feillərin leksik hissəsi kimi işlənən sözlər də var. Məsələn, dezinfeksiya etmək., debüt etmək, deformasiya etmək və s. Təbaşirlə ağardılmış divarlar dezinfeksiya edilmiş olur. [3, 566]

Dilimizdə elə rus-Avropa dillərindən keçən sözlər də vardır ki, bu sözlər ədəbi dil üçün “yad” sayılır. Ancaq canlı danışmaq dili, eləcə də bədii obrazların dilində işlənərək analitik feillərin leksik hissəsi olur: *slujit etmək*

Məqalənin əvvəlində qeyd etdiyimiz kimi, müasir ədəbi dilimizdə işlənən analitik feillərin əksəriyyətinin birinci tərəfi Azərbaycan dilində “*vətəndaşlıq*” hüququ qazanmış ərəb və fars sözlərindən ibarətdir.

Analitik feillərin dayaq sözü kimi işlənən ərəb-fars mənşəli sözlər mənsub olduqları dildə müəyyən hərəkətlə, işlə, vəziyyətlə əlaqəli olur. Dolayısı ilə, hərəkət adı bildirməklə ikili xüsusiyyətə malik olur. Dilimizdə bu sözlərin məhz feil kimi funksionallaşması üçün köməkçi elementə - analitik feillərin köməkçi feilinə ehtiyac yaranır. Və beləliklə analitik feilin tərkibində köməkçi feil qismində işlənən “*etmək*”, “*qılmaq*”, “*olmaq*” feilləri desemantikləşərək ancaq qramatikalizasiyaya – ikili xüsusiyyətə malik olan qoşulduğu sözün feil kimi realizasiyasına xidmət edir.

Kəşf etmək/olmaq. Bu analitik feilin leksik hissəsinin (dayaq sözün) lüğətdəki mənası “1) meydana çıxma, açma, tapma; 2) bilinməyən bir yeri və ya bir şeyi üzə çıxarma; 3) yoxlama, müayinə etmə; 4) kəşfiyyat; 5) sufilərdə: bir işin Allah tərəfindən bir adama bildirilməsi” kimidir. *Heç faydəbəxş olmadı tədbirlərim, heyf! Kəşf oldu bütün aləmə təqsirlərim, heyf! (M.Ə.Sabir) Kəşf edə bilməmiş alimlər bunu, İnsan varlığının ilk arzusunu (S.Vurğun) Kitabla kəşf edilir, qiymətli dəfinələr (M.Seydizadə)*

Bu analitik feil klassik ədəbiyyatda *kəşf qılmaq* şəklində işlədilmişdir: *Kərəmin Əsli ilə yaz vəslin; Kəşf qıl Əsli xanımın əslin. (S.Ə.Şirvani) [4, 696-697]*

Təbliğ etmək. (*təbliğ-yetişdirmə, çatdırma, yetirmə; bir fikri nəzəriyyəni müxtəlif yollarla kütlə arasında geniş surətdə yayma*) *İdeyaları təbliğ etmək; Qardaşım dün gecə iclasdan çıxıb, Doyunca atamı təbliğ eylədi. (M.Müşfiq) [6, 283]*

Qane etmək/olmaq (*qane-kifayətlənən, tamah etməyən, çox istəməyən*) *Arazı bu cavab qane etmədi (A.Şaiq) ... gərək Hacı Qafurun dövlətinin yarısına qane olasan (M.Axundov) [5, 35]*

Qeyd etmək/olmaq (*qeyd-bənd etmə, bağlama; bağlayacaq şey, bənd, zəncir; əsirlik, əsarət; həbs etmə/əl-qolunu bağlama; dəftərə salma, əhəmiyyət vermə, qayğı*) *Çıxışları qeyd etmək. Kütlənin aktivliyini qeyd etmək. Məktubun tarixi qeyd olunmamışdır. [5, 91]*

Təbrik etmək (*təbrik-xoş xəbər, bayram və s. münasibətilə gözyədinliyi*) *Komissar əvvəlcə (döyüşçüləri) təbrik etdi. (Mir Cəlal.) Mirpaşa Sevincə: Saray açılanda sizi fəhlələr, bütün rayon təbrik edəcək. (Z.Xəlil) [5, 284]*

Təvəqqe etmək (*təvəqqe-aruz etmə, xahiş etmə, rica, arzu, istək*) *Səndən (Nazlıdan) təvəqqe edirəm ki, bu gün necə olsa Yusifə dəyəsən, mənim yanıma gəlsin. (N.Nərimanov) Bir axşam yığınaqda Cəfərquludan təvəqqe etdilər ki, o da durub danışsın. (Q.Qantəmir) [5, 334]*

Şad etmək/olmaq (*şad-sevinən, şən, fərəhli; sevindirici, ürəkaçan*): *... Bu küskün könlümü sizə şad edin (M. Rahim) Hamılıqcan şad oldular (S.Əhmədov) [5, 180]*

Belə sözlərin sayını kifayət qədər artırmaq da olar. Fikrimizi ifadə etmək üçün yuxarıdakı nümunələrlə kifayətləndik.

Analitik feilin fars mənşəli leksik hissəsi: Analitik feillərin leksik hissəsində fars dilindən alınmaların da rolu böyükdür. Fars dilindən keçən sözlər vasitəsi ilə yaranan analitik feillər daha çox bədii ədəbiyyatda, şeir-sənət dilində işlədilir.

Pərvaz etmək. (*pərvaz-uçuş, uçma; uçmağa yeni başlayan quş balası*) *Sürü yaxınlaşdıqca çöldəki quşlar qalxıb uçuşur, sonra oturur, yenə sürü yaxınlaşanda havaya pərvaz edirdilər (T.Ş.Simurğ). məc. Vaqifin də könlü çox edər pərvaz; Hərdən sizin ilə gəzə, durnalar! (M.P.Vaqif); Gəlin sizə söhbət açım ürəyimin sözündən; Yenə könlüm pərvaz eylər bu dağları görəndə (S.Vurğun) [5, 598]*

Pərəstiş etmək. (*pərəstiş-ibadət, tapınma; fəvqəladə məhəbbət, məfrunluq*) *Bütlərə pərəstiş etmək. Bir güruh eylər pərəstiş vəhdətə (H.Cavid); Xavər sana etsə də pərəstiş; Heyat, dönərmə bir də keçmiş!... (H.Cavid) Sus, Aydın! Gültəkənin o şairanə heyətinə, o füsunkar gözəlliyinə hər kəs pərəstiş edir. (C.Cabbarlı) [5, 595]*

Məst olmaq: (*məst - sərxoş, kefli*) *İçki onu məst elədi. Axır vaxtlarda Yusif... əlinə düşən pulu tez-tez içkiyə verib məst oludu. (S.S.Axubov) [5, 392]*

Qərq etmək: (*qərq-suda batma, boğulma*) *Gözümün ağı-qapası bir balamı tufanına qərq etdi (Əli İldırımoglu. Ağ günlərin qara daşı)*

Ərəb-fars dillərindən alınan sözlərin iştirakı ilə formalaşan analitik feillər müxtəlif sahələrlə bağlı olur: hərbi sahəsi (müdafiə etmək, hücum etmək), tibb (müalicə etmək, müayinə etmək), musiqi (təsnif etmək), idarə (dərəkənar etmək), ədəbiyyatşünaslıq (təmsil etmək, təşbih etmək), maliyyə (iflas etmək), təlim, tərbiyə, təhsil (tədris etmək), fəlsəfə (hərəkət etmək, sübut etmək, tərif etmək) və s. Bu sözlər dilimizin milliləşməsi prosesi üçün səciyyəvidir. [11]

Q.Kazımov cümlələrin inkişaf tarixindən danışarkən belə bir nəticəyə gəlir ki, *“inkışafın ən qədim və ilkin mərhələlərində bağlayıcı cümlələrə nisbətən, bağlayıcı sözlü cümlələr fəal olmuş, tədrisən analitik tip üstün mənə qazanmışdır.”* [9, 600] Buna istinadən deyə bilərik ki, müasir Azərbaycan dilinin quruluşunun inkişaf sxemi analitiklikdən sintetizmə doğrudur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. AMEA Folklor İnstitutu. Mahmud Kaşğari “Divanü lüğət-it-türk” Dörd cildə, I cild. Tərcümə edən Ramiz Əskər. “Ozan” nəşriyyatı, Bakı-2006
2. AMEA Folklor İnstitutu. Mahmud Kaşğari “Divanü lüğət-it-türk” Dörd cildə, III cild. Tərcümə edən Ramiz Əskər. “Ozan” nəşriyyatı, Bakı, 2006
3. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cildə. I cild. “Şərqi - Qərbi” nəşriyyatı, Bakı, 2006
4. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cildə. II cild. “Şərqi - Qərbi” nəşriyyatı, Bakı, 2006
5. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cildə. III cild - 744 s. Bakı, “Şərqi - Qərbi”, 2006 – səhifə 566
6. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cildə. IV cild. “Şərqi - Qərbi” nəşriyyatı, Bakı, 2006
7. Əliyev V.H. Azərbaycan dilində feilin perifrastik formaları. API-nin nəşri, Bakı, 1989
8. Kazımov Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. “Elm və təhsil” nəşriyyatı, Bakı, 2010
9. Kazımov Qəzənfər. Azərbaycan dilinin tarixi sintaksisi. Elm nəşriyyatı, Bakı, 2019
10. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb-fars sözləri lüğəti. İki cildə. “Şərqi-Qərbi” nəşriyyatı, Bakı, 2005
11. Məmmədli Nadir. Azərbaycan dilində alınma terminlər. «Elm və təhsil», Bakı, 2017
12. Аганин Р.А. Лексико-грамматическая природа турецких составных глаголов и принципы их отражения в словарях. Краткие сообщения ин-та народов Азии. № 60, М., 1962
13. Акбаров С. Сложные глаголы в узбекском языке. Канд. дисс. Ташкент, 1949
14. Алекперов А.К. Сложные глаголы в современном азербайджанском языке. Автореф. дис. канд. филол. наук, Баку, 1961
15. Байлиев Х. Сложные глаголы в туркменском языке. Проблемы туркменской филологии. Т. II, Ашхабад, 1944
16. Байрамов Ф. Аналитические глаголы в письменных памятниках азербайджанского языка XIII-XVII в.в. АКД, М., 1967
17. Баскаков, Н.А. Составные глаголы в каракалпакском языке. В сб. «Вопросы изучения языков народов Средней Азии и Казахстана...», Ташкент, 1952.
18. Кононов А.Н. Грамматка современного узбекского литературного языка. М., Л., 1960.

Məhəmməd Vəliyev

Analitik feillardə dayaq söz və onun mənşə mənzərəsi

Xülasə

Analitik feildə semantik yükün daşıyıcısı olan söz tədqiqatlarda müxtəlif terminlərlə adlandırılmışdır. Analitik feillər dilçilikdə feil bəhs ilə əlaqəli olaraq araşdırılsa da sərhədləri tam müəyyən olunmamışdır. Analitik feillərin dildə yaranması real faktları dildə ifadə etmək ehtiyacı, yəni dilin daxili tələbatı ilə əlaqədardır. Buna görə də analitizm, o cümlədən analitik feillərin əmələ gəlməsi derivasiya modeli kimi də qəbul edilir. Bu “model”də öz sözlərimizlə yanaşı alınma sözlərin də əhəmiyyətli dərəcədə rolu vardır. Dilimizdə yaranan hər bir analitik feil ya türk mənşəli, ya da hibrid olur.

Mahemmed Valiyev

Base word in analytic verbs and its scene of origin

Summary

The word which transporter the semantic “load” in the analytical verb has been called by different terms in the studies. Analytical verbs have been studied in linguistics with relation to verbs, but their boundaries have not been exactly defined. The emergence of analytical verbs in language is related to the need to express real facts in language, that is, the internal demand of language. Therefore, analyticism, including the formation of analytic verbs, is one of the derivational model. Along with our own words, borrowed words have a important part in this "model". Every analytical verb in our language is either of Turkish origin or hybrid.

Магомед Валиев

Основное слово в аналитических глаголах и сцена его происхождения

Резюме

Слово, несущее смысловую “нагрузку” в аналитическом глаголе, в исследованиях называлось разными терминами. Аналитические глаголы изучались в языкознании по отношению к глаголам, но их границы до конца не определены. Появление аналитических глаголов в языке связано с необходимостью выражения в языке реальных фактов, т. е. внутренней потребностью языка. Поэтому аналитизм, в том числе образование аналитических глаголов, также рассматривается как словообразовательная модель. Наряду с нашими собственными словами значительную роль в этой «модели» играют заимствованные слова. Каждый аналитический глагол в нашем языке имеет либо турецкое происхождение, либо гибрид.

Çapa tövsiyə edən:

Gəncə Dövlət Universiteti

Rəyçilər:

*professor T.Quliyev
dosent M.Rəhimov*